

KULCSÁR BEÁTA

AZ 1927. ÉVI NAGYVÁRADAI ZAVARGÁSOK A VÁROSI KÖZGYŰLÉS MEGÍTÉLÉSÉBEN*

1927. december 5–6-án, a nagyváradi utcákon, köztereken súlyos zavargások zajlottak: főiskolai, egyetemi hallgatók betörték a belvárosi üzletek kirakatait, kárt tettek a zsinagógákban, a *Nagyvárad* napilap szerkesztőségében, fosztogattak és helyi lakosokat bántalmaztak. A diákok az országos diákkongresszus miatt érkeztek Nagyváradra, ahol a polgármester, a megyei prefektus és más vezető tisztségviselők fogadták őket. A közel 5000 főre duzzadó diáksegreg egy részét a lakosság szállásolta el. A kongresszus ünnepélyes megnyitójára december 4-én (vasárnap) került sor, melyen Nagyvárad polgármestere és a helyi egyházak vezetői is részt vettek. A diákság, az egyetemi szabályzattal ellentétesen, politikai kérdéseket is tárgyalás alá vett, és a leghevesebben a *numerus clausus* bevezetését követelte. A kongresszus tiszteletbeli elnökei, tagjai között olyan ismert antiszemita nevei is felbukkantak, mint A. C. Cuza vagy C. Z. Codreanu. A vasárnap még nyugalomban telt, hétfőn azonban már súlyos atrocitásokat követtek el. A Nagyváradról elutazó diákok Bánffyhyunyon, majd Kolozsváron folytatták a vandál cselekményeket. A diákok korábbi rendzavarásait minden tekintetben felülmúló nagyváradi és kolozsvári zavargások a romániai és a magyarországi politikai életben, sajtóban is nagy visszhangot keltettek, de külföldön is felfigyeltek a történésekre. A bukaresti és a kolozsvári hadbírótság ugyan eljárást indított számos letartóztatott diák ellen, az eljárások többnyire enyhe ítéletekkel végződtek. Az antiszemita diákságnak nem ez volt az első és az utolsó utcai megmozdulása.¹²

A sajtóban olyan híradások is megjelentek, melyek a helyi hatóságok lassúságát, elnéző magatartását kritizálták. Egry Gergely (Gelu Egry) polgármestert az a vád érte, hogy túlon túl előzékeny volt, amikor a diákság vezetőit meghívta az otthonába, egy közös vacsorára. Egry nem tagadta a vacsora-meghívást, de azt állította, hogy Vaiszlovich Emil szállodás életveszélyes bántalmazását követően visszavonta azt.²

* Jelen tanulmány a NKFIH 128151 sz. pályázat keretében készült.

¹ Az összefoglalás a korabeli sajtó és több szaktanulmány alapján készült (utóbbihoz lásd a 3. jegyzetet).

² *Nagyvárad*, 1927. december 15., 1. p.

A nagyváradai zavargásokról, azok fogadtatásáról, nemzeti és nemzetközi recepciójáról számos ismerettel rendelkezünk,³ a témában egy forráskiadvány is napvilágot látott.⁴ Az antiszemita diákmozgalom szintén a kutatások fókuszába került. A nagyváradai zavargások ugyanis egy széleskörű antiszemita diákmozgalom kontextusába illeszthetők, és a formálódó Vaszgárda korai történetéhez kapcsolhatók.⁵ A zavargások azonban legalább részben a román politikai elit „számlájára” írhatók, ugyanis a liberális kormány szövetségest látott az antiszemita diákságban, és nem tett határozott lépéseket a mozgalom korlátozására, elfojtására.⁶ Irina Livezeanu szerint a radikális diákmozgalom lényegében a Nemzeti Liberális Párt nemzetesítő stratégiájából nőtt ki.⁷ Jelen tanulmány egy kevésbé kutatott kérdéshez, a nagyváradai zavargások lokális vonatkozásaihoz kapcsolódik, és a helyi politikai-közigazgatási elit olvasatába, értelmezéseibe enged betekintést. A városi tanács (Consiliul Comunal) december 19-i közgyűlésének jegyzőkönyve áll az elemzés fókuszában.

A városi tanács állandó választmánya legelőször december 7-én ült össze. Az ülésen a polgármester arról tájékoztatta az egybegyűlteket, hogy felkereste a pénzügyigazgatóságot, és arra kérte a hivatalt, hogy függesse fel a kárt szenvedett kereskedők fizetési kötelezettségeit. Továbbá javaslatot tett kár-felmérő bizottságok létrehozására. A bizottságok megszervezéséről választmányi határozat született.⁸ December 16-án újból összeült a választmány, a

³ A történekről számos összefoglalás és elemzés született. L.: FLEISZ János: *Egy város átalakulása. Nagyvárad a két világháború között 1919–1940*, Literator, Nagyvárad, 2005, 90–94. p.; SCHÖN Dezső et al. (szerk.): *A tegnap városa. A nagyváradai zsidóság emlékkönyve*, Nagyváradról Elszármazottak Egyesülete, Tel-Aviv, 1981, 121–124. p.; MÓZES Teréz: *Váradai zsidók*, Literator, Nagyvárad, 1995, 142–148. p.; RIGÓ Máté: *A felejthető pogrom: Az 1927-es nagyváradai zavargások fogadtatása*, *BUKSZ*, 2012/2. szám, 126. p.

⁴ NASTASĂ-KOVÁCS, Lucian (ed.): *Pogromul itinerant sau Decembrie antisemit: Oradea, 1927*, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, București, 2014.

⁵ Az egyetemi, főiskolai diákság antiszemita mozgalmához L.: NASTASĂ, Lucian (ed.): *Antisemitismul universitar în România (1919–1939): mărturii documentare*, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Editura Kriterion, Cluj-Napoca, 2011 (bevezető); LIVEZEANU, Irina: *Cultural Politics in Greater Romania: regionalism, nation building and ethnic struggle*, Cornell University Press, Ithaca, 1995, 245–296. p.; RIGÓ: i.m., 127–129. p.; MISKOLCZY Ambrus: *A Vaszgárda (1927–1937). Antisemitizmus, mitológia, vallás*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2015; IORDACHI, Constantin: *Karizma, politika, erőszak: a fasiszta Vaszgárda Romániában 1927–1941*, L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2016, 147–161. p. A diákmozgalmak „militáns keménymagja” három regionális egyetemről: a kolozsvári, a jászvári és a csernovici egyetemokről került ki. (IORDACHI: i.m., 150. p.)

⁶ MISKOLCZY: i.m., 60–61. p.

⁷ LIVEZEANU: i.m., 245. p. Az „új generáció” azonban idővel ellenfele lett a régi eliteknek (IORDACHI: i.m., 148. p.).

⁸ DJAN (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale) Bihor, Fond 8. Inv. 96. Primăria Municipiului Oradea (1919–1950), Procese Verbale ale Comisiei Permanente (1927), Vol II, Dosar 9, 367–368. p.

közgyűlésre azonban csak december 19-én került sor. Utóbbinak az összehívását több tanácsnok is kérte a polgármestertől, aki késznek mutatkozott erre, tekintettel arra, hogy „A hallgatásunkkal nem hagyhatunk jóvá tévedéseket, olyanokat, melyek az elfogadható magatartás határait sértik.” Az ily módon összehívott közgyűlés egyetlen témája a december 5–6-i nagyváradi eseménysorozat volt, az ülésen összesen 37 tanácsstag jelent meg.⁹ Az összejövetelen jegyzőkönyvet vettek fel az ott elhangzott beszédekről, javaslatokról. A megjelentek köréből a következő tanácsstagok szólaltak fel: Egry Gergely, Ioan Voștinar, Bárdos Imre, Schwartz Lajos, Rozvány Jenő, Kocsán János, George Bota, V. Dragomir, Stern Sándor, Hübschenberger József, Markovits Ignác, Anastase Negulescu, Spitzer Benjámín, Anastase Mavrodin, Aurel Lazăr, Gheorghe Maior és Veturia Candrea.¹⁰

A közgyűlés első felszólalója a polgármester volt, beszéde a közgyűlési felszólalások fő irányvonalát képviselte. Egry elhatárolódott a történektől, szerinte a hírhedt cselekmények idegenek a román nép lelkétől. Amellett érvelt, hogy „szép múltja”, a vele együtt élő népekkel szemben tanúsított „jól ismert toleranciája” révén a román nemzet már bizonyította ragaszkodását a „haladó magatartáshoz” (*acte evolutive*), és sosem használt elítélhető eszközöket. Emellett a városi hatóságok szerepére is kitért, hangsúlyozva, hogy a városi tanács nem vállalhat felelősséget a rombolásokért; ezért azt javasolta, hogy forduljanak a belügyminiszterhez, és tőle kérjék a bűnösök megbüntetését és a károsultak kártalanítását. Tájékoztatta a közgyűlést a pénzügyigazgatósággal folytatott tárgyalásairól, a bizottságok létrehozásáról, és arról, hogy a zsinagógák javítására 2 millió lej érkezett a kormányzat részéről. A diákzavargásokra mint „tüntetésekre” (*manifestație*) hivatkozott.¹¹ A közgyűlés titkára, Ioan Voștinar felolvasta az állandó választmány jóváhagyásra váró határozatait. Ezt követően a polgármester megnyitotta a közgyűlést, és szót adott a tanács tagságának.¹²

A közgyűlésen elhangzott felszólalások tartalmi lényegében két egymástól eltérő olvasatba, értelmezésbe illeszkedtek. A beszédek egyik típusát a diáksággal, a lokális hatóságokkal és a kormányzattal szemben kritikus fel-

⁹ Iustin Ardelean, Bárdos Imre, Berkovits Bernát, George Bota, Coriolan Bucico, Ambrosie Catone, Czeller Lajos, Demetriu Chiș, Andrei Crăciun, Csordás János, Veturia Candrea, V. Dragomir, Gembác Frigyes, Alexandru Hasas, Horváth Ilona, Hübschenberger József, Kocsán János, dr. Kotzó Jenő, Kőszegi Róbert, Aurel Lazăr, Antoniu Maier, Anastase Mavrodin, Vasile Maior, Gheorghe Maior, Markovits Ignác, Anastase Negulescu, Cornelia Popa, Pogány József, Gheorghe Roxin, Rozvány Jenő, Simonka György, dr. Soós István, Spitzer Benjámín, Stern Sándor, Schwartz Lajos, Szabó Sándor és Petru Vuruclas.

¹⁰ A közgyűlési jegyzőkönyv: *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 1–11. p. Eredeti leíróhelye: DJAN Bihor, Fond 8, Inv. 96, Procese Verbale ale Comisiei Permanente (1927), Vol II, Dosar 9, 347–359. p.

¹¹ *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 1–2. p.

¹² *Uo.*, 2. p.

szólalások képviselték. Bárdos Imre¹³ közvetlenül a polgármester után szólalt fel. Bárdos elítélte a történeteket, és a „magyar nyelvű kisebbségek nevében” fejezte ki tiltakozását. Morális elégtételt, a felelősök megnevezését, valamint a személyi, vagyoni biztonság garantálását, a szabad vallásgyakorlat biztosítását kérte. Továbbá azt, hogy a városi tanács fejezze ki felháborodását a történetekkel szemben, és javasoljon egy olyan törvénytervezetet, mely a polgármester számára a mostaninál nagyobb cselekvési mozgásteret biztosít a védekező intézkedésekhez. Bárdos nemcsak a rombolásokhoz, de a hatóságokhoz is kritikusan viszonyult: bírálta a diákok erőltetett elszállásolását és a hatósági mulasztásokat, szerinte az utóbbiak hozzájárultak a zavargások kibontakozásához. Általános, kontraprezentikus jellegű kritikájában a múltat állította példaként a közönség elé. Szerinte a város ősidők óta az alkotómunka és „kultúra városa” volt, és az akar maradni továbbra is. Ezt a produktív munkát, békét zavarták meg a jelenkori események. Válaszában a polgármester tagadta az elszállásolások erőltetett voltát.¹⁴

A kereskedők és iparosok nevében felszólaló Schwartz Lajos szintén kritikus hangot ütött meg. Ő elsősorban a vállalkozók által elszenvedett óriási veszteségekre, a 100 millió lejes kárösszegre és a súlyos gazdasági válságra figyelmeztetett. Továbbá a gazdasági szereplők különböző eszközökkel (kártérítés, moratórium) történő megsegítését, a teljes anyagi kármentesítést sürgette. Bárdoshoz hasonlóan kritikával illette a hatóságokat. Bírálta azt a döntést, hogy a kongresszusnak a városi színházban biztosítottak helyet, és kritizálta az éppen zajló kárfelmérési munkálatokat; azt is szóvá tette, hogy késlekedtek a közgyűlés összehívásával. A polgármestert és az állandó választmányt mulasztásokkal vádolta meg, és bizalmatlansági indítványt javasolt ellenük. A polgármester vitába szállt kritikával, és azt állította, hogy az elszenvedett károk összege legfeljebb 8 millió lej lehet. Azzal védekezett, hogy a polgármesternek és a választmánynak nem volt döntési lehetősége a kongresszus vonatkozásában (a kormány nem kérte beleegyezésüket), ezért nem megállapítható a városi szervek felelőssége.¹⁵

Spitzer Benjámín iparos szintén a hatóságok rátermettségét firtatta. Állítólag a kongresszus előtt Simonka György tájékoztatást kért a polgármestertől

¹³ Bárdos Imre 1867-ben született Törökbecsén. Nagyváradon, Kolozsváron és Budapesten folytatott jogi tanulmányokat. Ügyvédi irodát 1903-ban nyitott Nagyváradon. Várospolitikai ambíciói már az impériumváltás előtt is voltak, több mint tíz éven keresztül tagja volt Nagyvárad törvényhatósági bizottságának. A háborút követően folytatta ügyvédi pályáját, és részt vett a Zsidó Nemzeti Szövetség megalakításában, melynek 1924 és 1929 között elnöke is volt. Parlamenti képviselőjelölt három alkalommal is volt. 1925. évi önkormányzati választások alkalmával a Nemzeti Parasztpárt listáján, mint a „zsidópárt” képviselője került be a városi tanácsba. FEHÉR Dezső (szerk.): *Bihar–Biharmegye, Oradea–Nagyvárad kultúrtörténete és öregdiákjainak emlékkönyve*, Nagyvárad, 1933–1937, 388. p.

¹⁴ *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 2. p.

¹⁵ *Uo.*, 2–3. p.

arra vonatkozóan, hogy milyen intézkedések várhatók a rend fenntartására. A polgármester akkor azt állította, hogy a katonai és a rendőri hatóságok garantálni fogják a rendet. Ő is úgy vélte, hogy szükséges a választmányt érintő bizalmatlansági indítvány megszavazása.¹⁶

A „kritikai irányzat” képviselője volt Rozvány Jenő¹⁷ is, aki főként a munkásság érdekeinek aspektusából fogalmazott meg a hatóságokat érintő bírálatot. Egyfelől ő is azt nehezményezte, hogy a hatóságok helyt adtak egy ilyen volumenű kongresszusnak, miközben „előre lehetett látni, hogy itt készül valami”, és azt, hogy elnézőek voltak a diáksággal szemben. Másfelől nemtetszésének adott hangot, hogy a kárbeclő bizottság belügyminisztériumi biztosa, Varariu korábban a munkásságot vádolta meg nyilvánosan a rombolások elkövetésével, a polgármester pedig nem tiltakozott a kijelentés ellen. A polgármester tagadta, hogy elhangzott volna a munkásságot érintő vád.¹⁸

Kocsán János¹⁹ az Országos Magyar Párt reprezentánsaként tiltakozott az ellen, hogy egyes hatósági képviselők provokatív magatartással vádolták a magyar és a zsidó kisebbséget, emellett a történetek felelőseinek felkutatását, a „gyűlölet szellemének” (*spiritul urei*) eltüntetését követelte. A polgármester ebben az esetben is tagadta, hogy elhangzottak volna ezek a vádak.²⁰ Ide kapcsolódik még a „szociáldemokrata frakció” nevében felszólaló Hübschenberger József beszéde is, mely a legfelsőbb szintek: a kormányzat és a hadsereg kritikáját tartalmazta. Szerinte a kormány évek óta szabadjára engedte az antiszemita agitációt, a hadsereg pedig ahelyett, hogy a magántulajdont védte volna, csatlakozott a romboló diáksághoz.²¹

¹⁶ *Monitorul Comunal*, 31 Decemvrie 1927, 5. p.

¹⁷ Rozvány Jenő 1878-ban született Nagyszalontán. Jogi tanulmányait Budapesten, Berlinben, Kolozsváron végezte. Kapcsolatba került a munkásmozgalommal, lefordított a Kommunista Kiáltványt, dolgozott „A tőke” fordításán. Az 1921-ben létrejövő Román Kommunista Párt vezetőségi tagja lett, 1925-től a Munkás-Paraszt Blokk bihari szervezője és képviselője volt. Később (1931) a román parlamentbe is bejutott. Szerkesztője, újságírója volt az *Erdélyi Népszavának* (Nagyvárad), a *Világosság*nak (Brassó). ROBOTOS Imre: Rozvány Jenő emlékezete, *Korunk*, 1978/12. szám, 1006–1008. p.

¹⁸ *Monitorul Comunal*, 31 Decemvrie 1927, 3. p. A sajtó ellenben úgy tudta, hogy Varariu megpróbálta elérni, hogy a károsultak azt vallják, hogy a kirakatokat nem diákok törték be, hanem kommunisták, munkanélküliek, a „csőcselék”. L.: *Magyarország*, 1927. december 14., 2. p.; *Az Est*, 1927. december 14., 2. p. stb.

¹⁹ Kocsán János 1872-ben született Nagyváradon, jogi tanulmányokat szülővárosában folytatott. Királyi törvényszéki aljegyző, majd ítélőtáblai bírósági elnök lett. Az impériumváltás után ügyvédként tevékenykedett. Az Országos Magyar Párt nagyváradi tagozatának elnöke, a párt Elnöki Tanácsának tagja volt, a román parlamentben szenátor lett. Emellett költőként, tárcaíróként, publicistaként is jelentkezett a nyilvánosságban. A nagyváradi Szigligeti Társaság tagja volt. L.: *Magyar Lapok*, 1939. július 2., 16. p.; SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*, 6. kötet, Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedése, Budapest, 1899, 653–654. p.

²⁰ *Monitorul Comunal*, 31 Decemvrie 1927, 3. p.

²¹ *Uo.*, 5. p.

A román városi tanácsstagok teljesen más hangot ütöttek meg: a diákságot, a lokális hatóságokat és a kormányzatot védelmezték – nemzetvédő narratívák keretében. Érveik, olvasataik nagyban tükrözték a decemberi és a januári román publicisztikák tartalmait. A megszólalók egyike George Bota²² volt. A többiekhez hasonlóan sajnálatát fejezte ki a rombolások, különösen a zsinagógákat ért pusztítások miatt. Beszéde tulajdonképpen arra a meggyőződésre épült, hogy a zavargásokra adott kritikus válaszok túlzók és igazságtalanok. Szerinte a történetek nem minősítik sem a román nemzetet, sem az egyetemi ifjúságot. Bota szerint ugyanis a rombolások nem esnek egybe a románság „nemes, toleráns, nagyvonalú” lelkületével, a románság „orientációjával”, a történetek nem minősítik a szélesebb román népességet. Ahogy a rombolások sem a diákságot, mivel azokat legfeljebb 300 diák és a hozzájuk csapódó cselékek, köztük magyar nyelvű(!) zavargók követték el. A zavargásban lévő diákokat pedig azzal mentegette, hogy provokálták őket. Emellett védelmébe vette a lokális hatóságokat, úgy vélte, hogy a polgármesteren, a választmányon nem kérhetők számon az események. A kormányzatról pedig megállapította, hogy a kármentés tekintetében teszi a dolgát. Kritikával igazából a magyar felet illette, szerinte ugyanolyan bűnösök azok, akik az ügyet kihasználva Romániát, a románságot támadják. Tiltakozását fejezte ki a teljes nemzetet és diákságot „inzultáló” eljárásával szemben.²³

A Dragomir nevű tanácsnok ugyanerre a sémára építette a beszédét, mely tulajdonképpen abban tért el Botáétól, hogy vitába szállt Bárdos kontraprezentizmusával. Dragomir szerint Bárdos idealizálja a múltat, és ennek igazolására (állítólagos) románellenes nagyváradi atrocitásokat idézett fel. Ezt a technikát – tagadás és megfordítás (*denial and counter-attack*) – gyakran alkalmazták a román nemzetépítő elitek. Schwartz vonatkozásában szintén egy jól ismert, az összeesküvés motívumára épülő stratégiát vetett be: Schwarzot a „budapesti urak” bábjaként állította be. A további román megszólalókhhoz hasonlóan Dragomir a kárfelmérő bizottság munkáját megfelelőnek, és Schwarz becslését túlzónak ítélte.²⁴

²² George Bota 1889-ben, a Háromszék megyei Árpataj községben született. Korán a Kárpáton túlra került, elemi iskoláit már Bräilában, középiskoláit és egyetemi tanulmányait pedig Bukarestben végezte. A bukaresti egyetemen tanári diplomát szerzett. A világháború alatt a román hadseregben mint repülőtszázad tagja szolgált. Nagyváradra 1920-ban került, az állami tanítóképző intézet igazgatójává nevezték ki, a liberális kormányok alatt kétszer volt tankerületi főigazgató. Újságírói, irodalmi tevékenységet, román nemzeti egyesületi munkát, aktív közéleti tevékenységet folytatott. Nemcsak a várospolitikában vett részt. 1934-ben pedig mint a Liberális Párt jelöltje országgyűlési képviselő, több oktatásról szóló törvényjavaslat szerzője lett. L.: FEHÉR: *i.m.*, 124. p.

²³ *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 3–4. p.

²⁴ *Uo.*, 4–5. p.

Anastase Mavrodin²⁵ hasonlóképpen érvelt, mint az előtte felszólalók, és vehemensen védte a polgármestert, az állandó választmányt, hangsúlyozva, hogy jelentős mozgásteret a kormányzatnak volt a kongresszus előtti és utáni intézkedések vonatkozásában. Mavrodin Dragomirnál is részletesebben és hevesebben támadta Bárdos múltpercepcióját, a „vandalizmus” számos példáját felvonultatva a háború előtti románellenes hangulat, a magyar hatóságok állítólagos tétlenségének igazolására. Mavrodin egyúttal egy kiegészítést is javasolt az állandó választmány által megszövegezett határozathoz, mely azt tartalmazta, hogy a városi tanács nemcsak a zavargásokat ítéli el, de a megbízhatatlan információforrásokra építő „idegen sajtó” Romániaellenes és irredenta célokat szolgáló propagandáját is.²⁶

Aurel Lazăr²⁷ már valamivel (ön)kritikusabb hangot ütött meg. Bár ő is megvédte a polgármestert, és a diákokat (szerinte a diákságnak csak egy töredéke vett részt az atrocitásokban), azt is hangsúlyozta, hogy a történeteket nem érdemes a románság „kontextusán” kívül értelmezni. Jobb elismerni, hogy az erőszakos cselekmények rossz fényt vetnek a románságra, hogy foltot ejtettek a román nép becsületén és büszkeségén. Ugyanakkor Botához hasonlóan meggyőződése volt, hogy a románság „karaktere, lelki és erkölcsi adottságai” távol állnak a lezajlott eseményektől. Vagyis Lazăr narratívájában a történetek nem tükrözik a román többséget, mindazonáltal nem is függetleníthetők teljesen tőle. A több felszólalóhoz képest megrendültebben fejezte ki sajnálatát a zsidóságot ért támadások miatt. Mavrodinhoz hasonlóan kiegészítést javasolt a választmányi határozathoz, tulajdonképpen hasonló tartalommal.²⁸

Gheorghe Maior²⁹ szintén példákkel (románellenes atrocitások emlékeivel) támadta Bárdos kontraprezentizmusát. Beszéde főként abban különbözött a

²⁵ Anastase Mavrodin 1896-ban született Mărășești községben (Vrancea megye), középiskolai tanulmányait Focșaniban végezte, majd a bukaresti egyetemen szerzett román és francia nyelvből tanári oklevelet. Tanári működését egy bukaresti iskolában kezdte, majd 1923-ban Nagyváradra került, ahol a Gojdu Liceum tanára lett. Óraadóként más oktatási intézményekben is tanított. 1926-tól a Bihar megyei tanáregyesület elnöke volt. 1934-ben a Iosif Vulcan fiútanítóképző igazgatója lett. Politikai pályafutását a Parasztpártban kezdte, majd 1927-ben a Lupu-csoporthoz csatlakozott. Később Iorga Nemzeti Egység Pártjához „igazolt”. Aktív tagja volt a helyi román közművelődési egyesületeknek. L.: FEHÉR: *i.m.*, 129. p.

²⁶ *Monitorul Comunal*, 31 Decemvrie 1927, 5–8. p.

²⁷ Aurel Lazăr 1872-ben született Nagyváradon. Jogi tanulmányokat Nagyváradon és Budapesten folytatott. Már egyetemi hallgatóként részt vett a román nemzeti mozgalomban. Az impériumváltozás után fontos szerepet játszott a politikai közéletben. A gyulafehérvári gyűlésen ő volt a bihari delegáció vezetője, ugyanebben az évben a Kormányzótanács tagja lett. Nemzeti parasztpárti politikus, román parlamenti képviselő és a képviselőház alelnöke (1928) volt. Polgármesteri funkciót is betöltött Nagyváradon (1928–1930). L.: FEHÉR: *i.m.*, 466–467. p.

²⁸ *Monitorul Comunal*, 31 Decemvrie 1927, 8–9. p.

²⁹ Gheorghe Maior 1870-ben született Sejtényben (Șeitin, Arad megye). Görögkatolikus teológiai tanulmányokat Nagyváradon és Budapesten folytatott. 23 éves korában sejtényi lelkész 30 évvel később esperes lett. Publicisztikai tevékenységet is kifejtett. L.: FEHÉR: *i.m.*, 447. p.

többiekétől, hogy élesen kritizálta Bárdosnak a magyar nyelvű kisebbséggel kapcsolatos, általa irredentának minősített kijelentését. Maior azt állította, hogy Bárdos nem tiltakozhat a magyar nyelvű kisebbség nevében. Hiszen Bárdos zsidó, és a zsidóknak tulajdonképpen semmi közük nincs a magyarsághoz: az izraeliták ugyanis a zsidó nemzetiséghez tartoznak, és nem mellesleg román állampolgárok. Maior érvelése a román nemzetépítő elitnek egyik jellemzője, a zsidóságot „átpozicionáló” diskurzusához, és a román kormányzat által is képviselt disszimulációs törekvésekhez kapcsolódott. A többiekhez képest szokatlanul vehemensen vette védelmébe a diákságot, és azt állította (hibásan), hogy a kongresszuson csakis szociális kérdések kerültek „terítékre”.³⁰ Maior különösen támadó hangot ütött meg az ellenséges, az „idegen” sajtóval szemben, szerinte, ha az lojálisabb lesz, nem fognak megisméltódni ezek az események.³¹ Veturia Candrea³² tanácsnok a többiekhez képest békésebben nyilvánult meg, elolvasott egy magyar verset, és hangsúlyozta, hogy nincs más választásunk, mint a megegyezésre, a békés együttélésre való törekvés.³³ Markovits Ignác³⁴ felszólalása is a beszédek második – a diákságot, a városi hatóságot védelmező – típusához sorolható, ugyanis azt hangsúlyozta, hogy a román sajtó és a román „körök” elítélték a történeteket, a diákság többsége távol tartotta magát a zavargásoktól, a polgármester pedig megtette amit tudott. A külföldi sajtó pedig túlzásokba esett akkor, amikor beszámolt a történetekről.³⁵

A közgyűlés elutasította a bizalmatlansági indítványt, viszont kiegészítésekkel elfogadta az állandó választmány által kidolgozott határozatot. Ebben a városi tanács mellett foglalt állást, hogy december 5–6-án, a kongresszus időszakában „szélsőséges és kontrollálhatatlan elemek” (*elemente extremiste și necontrolabile*) súlyos morális és anyagi károkat okoztak a városban, amit a tanács sajnál és elítél. Mivel a városi hatóságok nem lehettek részesei a kongresszussal kapcsolatos döntéshozatalnak, nem felelősek az eseményekért. A városi tanács felkéri a belügyminisztériumot arra, hogy a károsultakat teljes egészében kártalanítsa, továbbá a hasonló esetek megelőzése érdekében kezdeményezi, hogy legközelebb vonják be a városi szervezetet a politikai vagy

³⁰ A valóság az, hogy a tanácskozássra összeülő diákság politikai kérdéseket is tárgyalás alá vett, és a *numerus clausus* bevezetését követelte.

³¹ *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 9–10. p.

³² Veturia Candrea (született Veturia Pop), egy bontesdi (Buntesți, Bihar megye) lelkész lánya, Candrea János közjegyző felesége, a román nőegylet elnöknője. L.: FEHÉR: *i.m.*, 385. p.

³³ *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 10. p.

³⁴ Markovits Ignác 1892-ben született Szurdukon (Surduc, Szilágy megye). Orvosi tanulmányait a kolozsvári egyetemen végezte. Aktívan részt vett az első világháborús hadicselekményekben. A háború után először Budapesten dolgozott, majd visszatért Nagyváradra, ahol rendelőt nyitott. A nagyváradi cionista mozgalom oszlopos tagja volt. 1926 után rendszeresen részt vett a várospolitikában. L.: FEHÉR: *i.m.*, 149–150. p.

³⁵ *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 5. p.

egyéb gyűlésekkel kapcsolatos döntéshozatalba. A városi tanács a kárt szenvedett kereskedők, magánszemélyek részére fizetési halasztást biztosít a városi adók esetében, és létrehoz egy bizottságot, melynek az lesz a feladata, hogy tolmácsolja a tanács sajnálatát a zsidó egyházközségek felé. Ugyanakkor a városi tanács tiltakozik az ellen, hogy az „ország ellenségei” kihasználják a történeteket a román néppel és állammal szemben. Teljes erővel elítéli az „idegen sajtó” által terjesztett Romániaellenes propagandát. A városi tanács meg van győződve arról, hogy a történetek messze állnak a román nép jellemétől, lelki és morális lelkületétől.³⁶

Konklúzió

A december 19-i közgyűlésen elfogadott határozat szövegében szemmel láthatóan háttérbe szorultak a városi közgyűlés kisebbségi résztvevőinek aggodalmi, kritikái, javaslatai, és a többségi nemzet képviselőinek értelmezései, olvasatai érvényesültek benne. Olyannyira, hogy a román diákságot nem is nevezték meg benne elkövetőként (ehelyett a „szélsőséges és kontrollálhatatlan elemek” kitétel szerepelt a szövegben). A közgyűlési jegyzőkönyvből az is kiderül, hogy annak résztvevői a választmány tagjaihoz képest élesebb hangot tartottak szükségesnek Románia „ellenségeivel” szemben.

A beszédekre nem volt jellemző a kárt szenvedett kereskedők, iparosok problémái iránti érzékenység, nem kerültek előtérbe a károsultak helyzetének rendezésére vonatkozó gyakorlati kérdések. A felszólalók nem fogalmaztak meg a megsegítésükre irányuló részletes kármentesítő „akcióterveket”, megelégedtek a polgármester által bejelentett fizetési engedményekkel, és a kormányzatra hártották a válságkezelés feladatát. A helyi nyilvánosságban ugyanaz történt, mint a makropolitika szintjén:³⁷ a vita politikai síkra terelődött át, és a vesztes pozícióban lévő kisebbség problémái kimaradtak a vitát folytatók diskurzusából. Jelen esetben főként a többségi nemzet képviselőire volt jellemző a politikai intenció, az, hogy háttérbe szorították a lokális aspektust, és a tágabb közösség, a nemzet érdekeit helyezték előtérbe az érveléseikben. Ennek következtében érzéketlenül reagáltak a helyi lakosok veszteségeire, és inkább a diákság és a román elitek (a városi hatóságok, a kormányzat) protekciójára, a történetek súlyának csökkentésére törekedtek.

A beszédekben a korra jellemző értelmiségi önkép is érzékelhető. A román értelmiség a román néphez a civilizáltságot és a modernséget társította. Egry Gergely polgármester szerint a románokra a velük együtt élő népek iránti tolerancia és a „haladó” magatartás (*acte evolutive*) jellemző.³⁸ A románság

³⁶ *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 2. p.

³⁷ RICÓ: i.m., 126. p.

³⁸ *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 1. p.

nemes jellemét, toleranciáját és nagyvonalúságát emelte ki George Bota is.³⁹ Ezzel szemben néhány felszólaló a magyar félhez a vandalizmust, a kíméletlenséget társította, ezzel az eljárással kontrasztot állítottak a román nép adottságainak. A beszédek valamelyest a felek időképzetét is kifejezték. Román körökben megjelent az az elgondolás, hogy a trianoni döntés utáni időszak már a modernitáshoz, az új, fiatal nemzetek korához („újkorhoz”) tartozik,⁴⁰ és hogy az impériumváltás és annak következményei visszafordíthatatlanok.⁴¹ A visszafordíthatatlanság elgondolása olvasható ki Dragomir határozott kijelentéséből. Szerinte a határok rögzítettek, és úgy is maradnak mindörökké.⁴²

³⁹ *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 3. p.

⁴⁰ *Vestul României*, 15 Aprilie 1923, 2. p.

⁴¹ *Vestul României*, 24 Octombrie 1923, 2. p.

⁴² *Monitorul Comunal*, 31 Decembrie 1927, 5. p.